

ENDERUNLU VÂSİF'IN KENDİ ŞİİRLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ*

ENDERUNLU VÂSİF'S EVALUATIONS ABOUT HIS OWN POEMS

Merve MUTLU**

Öz

Bu çalışmada, 19. yüzyıl dîvân şâirlerinden Enderunlu Vâsîf'ın -tek eseri olan dîvânındaki şiirlerinden hareketle- kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmeleri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, ilk aşama olarak Vâsîf'ın şiir yerine kullandığı kelimeler ve bu kelimelerle oluşturduğu tamlamalar tespit edilmiştir. Ardından, şâirin kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmelerine, Şiir Söylemek/Yazmak Yerine Kullanılan İfadeler, Şiirlerinin Muhtevâ Özellikleri, Şiirlerinin Benzetilenleri, Şiirlerinde Öne Çıkan Şiire Özgü Unsurlar (Hayâl, manâ ve mazmûn) ve Şiirlerinin Konuları başlıkları altında yer verilmiştir.

Her şâirin yaratılış özellikleri ve yetiştiği çevre farklılık gösterdiği için pek çok dîvân şâirinin şiirleri gibi Vâsîf'ın şiirlerinin de özgün bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Vâsîf'ın kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmeleri, dîvân şâirlerinin bireysel şiir anlayışlarından hareketle, bütüne ilişkin yapılması muhtemel çalışmalara katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler

19. Yüzyıl, Dîvân Şiiri, Enderunlu Vâsîf, Şiire İlişkin Değerlendirmeler

Abstract

In this study, the 19th century Ottoman poet Enderunlu Vâsîf's evaluations about his own poems have been tried to be revealed via his poems in his dîvân which is the only work of him.

In the study, as the first stage the words used instead of the poem and determinative groups constituted with these words in the dîvân have been determined. Afterward, Vâsîf's evaluations about his own poems have been handled under the following titles: The Expressions Used Instead of Saying/Writing Poem, The Content Characteristics of the Poet's Poems, The Similes Done by the Poet for His Own Poems, Prominent Poetic Elements in the Poet's Poems (Imagination, meaning and metaphorical statement), The Subjects of the Poet's Poems.

It can be said that Vâsîf's poems also have a unique character, like the other Ottoman poets' poems because the poets' creation characteristics and the environment in which they grew up show difference. When viewed from this aspect, Vâsîf's evaluations about his own poems will contribute to the studies that will be done relating to whole via the Ottoman poets' individual poem mentalities.

Keywords

19th Century, Ottoman Poem, Enderunlu Vasîf (Vâsîf of Enderun), The Evaluations About The Poem

* Bu çalışma, 19. Yüzyıl Dîvân Şiiri Poetikası adlı doktora tez çalışması kapsamında hazırlanmıştır. Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ozan YILMAZ

** Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, mrvmtl@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0342-2802>

Gönderim Tarihi: 05.11.2019
Kabul Tarihi: 31.03.2020

GİRİŞ

Vâsıf, edebiyatımızda Enderun'da yetişmiş pek çok şâir olmasına rağmen, Fâzıl (ö. 1810)'la birlikte, *Enderunlu* nâmıyla meşhûr olmuş bir şâirimizdir (Gürel, t.y., s. 25). Asıl adı Osman Vâsıf olan şâirin İstanbul'da doğduğu bilinmekle birlikte, doğum tarihine ilişkin kesin bir kayıt mevcûd değildir (Karahana, 1995, C. 11, s. 189). Vâsıf, eski sadrazam Elbesanlı Halil Paşa'nun birâderinin torunudur. Çocukluğunda Galatasaray'a yerleştirilmiş ve orada ilim tahsîl etmiştir. 1218/1803-1804 târihinde, Silâhdâr Süleymân Paşa onu, kendisine kaftâncı yapmıştır. IV. Mustafa, cülûs edince onu, Enderûn'da has odaya almıştır. Daha sonra, Hünkâr Baş Lâlâsı vazîfesinde bulunup 1230/1815-1816 târihinde, Peşkîr Ağası; yine aynı sene, Anahtar Ağası; 1232/1816-1817 târihinde, Kilâr Kethüdâsı olmuştur. Pâdişâhın huzûrunda hilat giydirilmiş ve iltifât görmüştür. Kendi isteğiyle, Bolayır'da, 1234/1818-1819 târihinde, Şehzâde Süleymân Paşa tevliyetinden emekli edilmiştir. Daha sonra, kendisine hâcegân rütbesi verilmiştir. Şâir, 1240/1824-1825 târihinde vefât etmiş ve Üsküdar Karacaahmed Türbesi civârındaki kabristâna defnedilmiştir (İnal, 2013, C. 5, s. 2425).

Vâsıf'ın tek eseri, dîvânıdır. Şâirin dîvânı, bir kez Bulak'ta (1257), iki kez de İstanbul'da (1257, 1285) basılmıştır. Dîvânın Kâhire baskısıyla İstanbul'daki ikinci baskısının başlığı, *Dîvân-ı Gülşen-i Efkar-ı Vâsıf-ı Enderûnî'*dir. Birbirinin aynısı olan bu iki baskı, 5968 beyit tutarında 531 adet şiirden oluşmaktadır. Dîvânın 1257 târihli İstanbul baskısı ise, *Vâsıf Osman Bey Divanı* adını taşımaktadır. Bu baskıda, 5688 beyit hacminde 516 adet şiir bulunmaktadır (Karahana, 1995, C. 11, s. 190).

On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi adlı eserde, şâirin gerek edebî şahsiyetine gerekse dîvânına ilişkin önemli bilgiler yer almaktadır. Buna göre, Vâsıf'ta Nedîm tesîri, şahsiyetin hareket noktasıdır. O, kime öykünürse öykünsün, hangi şiir türünde yazarsa yazsın, şiirin gelişme tarzında, hayata bakışında ve dil karşısındaki duruşunda dâimâ Nedîm'e bağlı bir taraf vardır (Tanpınar, 2013, s. 93). Gazellerinin birçoğu ve şarkıları, Nedîm'in getirdiği birtakım husûsiyetlerin kendi mizâcı ve yetişme tarzına uygun olarak gelişmesinden ibârettir. Bu yakınlık tesâdüf değildir. Öyle ki her iki şâir de İstanbulludur. Vâsıf da tıpkı Nedîm gibi zekâsı, neşesi ve konuştuğu dile kadar sanatının çeşitli unsurlarıyla şehir çocuğudur. Onun dîvânında, İstanbul ağzı, İstanbul'un gezinti yerleri ve özellikle Boğaziçi önemli bir yer tutmaktadır (Tanpınar, 2013, s. 94).

Ziyâ Paşa, *Harâbât* adlı eserinin mukaddimesinde, Vâsıf'ın şâirliğini takdîr etmekle birlikte, onun kültür ve bilgi bakımından yetersiz olduğunu; buna karşılık doğuştan gelen şâirlik kudretiyle, bazı güzel şiirler yazdığını söylemiştir. Nâmık Kemal ise, *Tahrîb-i Harâbât* adlı eserinde, Vâsıf'ın, yaşadığı dönemin konuşma diline meylettiğini; ancak aruz veznini bırakıp hece vezniyle yazmadığı için başarılı olamadığını belirtmiştir (Karahana, 1995, C. 11, s. 190).

Bazı biyografik eserler de Vâsıf'ın edebî şahsiyeti hakkında bilgi vermektedir. Bu bağlamda, *Osmanlı Müellifleri* adlı eserde, Vâsıf'ın naat ve kasîdelerinin çoğu, onun şâir yaratılışı olduğuna bir delil olarak gösterilmiş; bununla birlikte, şâirin eserlerinde, za'f-ı te'lîf gibi bazı edebî kusurların görülebileceği ve ayrıca şâirin en güzel şiirlerinin, şarkıları olduğu belirtilmiştir: "Nu'ût ve kasâidinden ekserisi tab'an şâir olduğuna dâldir. Maa-hâzâ âsârında za'f-ı te'lîf ve sâire gibi bazı nakâis-i edebiyye görülür. En hoş şiiri şarkılarıdır" (Bursalı Mehmed Tahir, 2016, C. 2, s. 914).

Osmanlı Şâirleri adlı eserde, şâirin şöhret kazanması, onun şûh yaratılışının ürünü olan şiirlerinin sâde ve hoş gider görünmesiyle açıklanmıştır: "Vâsıf'ın bu derece meşhur olmasına, şuh

yaratılışının mahsûlü olan şiirlerin sade ve hoşâ gider görünmesi esas olmuştur” (Muallim Nâci, 1995, s. 226).

Son Asır Türk Şâirleri (Kemâlî'ş-Şuarâ) adlı eserde yer alan “Şuh-meşreb olduğundan perde-birûnâne sözler söylemekten çekinmemiştir” (İnal, 2013, C. 5, s. 2427) şeklindeki bilgi ise, Osmanlı Şâirleri'nde yer alan bilgiyi desteklemekte, diğer bir ifadeyle, şâirin şiirlerinin onun şüh yaratılışından esintiler taşıdığını ortaya koymaktadır.

ENDERUNLU VÂSIF'IN KENDİ ŞİİRLERİNE İLİŞKİN DEĞERLENDİRMELERİ¹

Çalışmanın giriş bölümünde, Vâsıf'ın bilinen tek eserinin dîvânı olduğu belirtilmiş idi. Buna göre, çalışmada, Vâsıf'ın kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmelerinin tespitinde, onun dîvânından yararlanılmıştır.² Vâsıf'ın dîvânındaki kasîdeleri, gazelleri, musammatları ve kıtaları gerek sanatsal bakımdan gerekse onun kendi şiirine ilişkin değerlendirmelerini ihtivâ etmesi bakımından önem arz etmektedir. Vâsıf'ın söz konusu değerlendirmelerine, daha ziyâde kasîdelerinin fahriye bölümlerinde ve gazellerinin mahlas beyitlerinde rastlanmaktadır. O, bu değerlendirmeleriyle, bir anlamda, muhâtabına, kendisine göre ideal bir şiirde bulunması gereken özellikleri bildirmektedir.

Vâsıf, dîvânında, şiir yerine birtakım kelimeler kullanmıştır. Söz konusu kelimelerden bazıları, *belâgat*, *eş'âr*, *fahriyye*, *güftâr*, *kelâm*, *lafz*, *mısra'*, *midhat*, *na't*, *nazm*, *nutk*, *san'at*, *suhan* ve *tegazzüldür*.

Şâirin şiir yerine kullandığı kelimelerle oluşturduğu tamlamalar, *h'âce-i bâzâr-ı belâgat*; *bahr-ı eş'âr*, *eş'âr-ı ter*, *gülşen-i eş'âr*; *fahriyye vâdisi*, *menzil-geh-i fahriyye*, *safta-i fahriyye*; *keştî-i güftâr*, *şarkî-i pâkîze-güftâr*; *âlâyîş-i ezhâr-ı kelâm*, *dürr-i şehvâr-ı kelâm*, *kelâm-ı VÂSIF*; *lü'lü-i lafz*; *mısra'-ı dil-sûz*; *midhat-i dildâr*; *şevk-ı na't*; *gülşen-i nazm-ı medîh*, *kâlâ-yı nazm-ı şeh-pesend*, *nazm-ı Nedîm-i suhan-ver*, *nazm-ı nev-edâ*, *nazm-ı nev-icâd*; *nutk-ı cân-fezâ*, *nutk-ı 'Îsî-nesfes*; *'arz-ı san'at*; *kumâş-ı suhan*, *nev-nesîc-i suhan*, *suhan-perver-i makbûl-i 'avâm* ve *vâdî-i tegazzüldür*.

¹ Bu çalışmada, şablon olarak örnek alınan çalışmalar şunlardır: Bayram, Y. (2004). 16. yüzyıl divan şiirinde “şiir, söz ve şair”le ilgili anlam alanları (Kelimeler ve terkipler). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 53-64. Erişim adresi: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/246>; Kaya, B. A. (2012, Güz). Necâti Bey'in şiir anlayışı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 27, 143-218. doi: <http://dx.doi.org/10.24058/tki.325>.

Y. Bayram ve B. A. Kaya'ya âit adı geçen çalışmaların yanı sıra dîvân şâirlerinin şiir anlayışlarını ortaya koymaya ilişkin yapılan çalışmalardan bazıları şunlardır:

Çavuş, M. F. (2016, Ekim). Bahâr-ı Efkâr'a göre Keçecizâde İzzet Molla'nın şiir anlayışı – I: İdeal şiirin vasıfları. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 95-114. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/26077/274874>; Gülhan, A. (1998). Hakanî Mehmed Beyin şiir anlayışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 98-121. Erişim adresi: <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s2/makale/c1s2m7.pdf>; Kaplan, M. (2007, Fall). Şeyh Galib'in şiir anlayışı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2 (4), 455-465. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.186>; Kaplan, O. & Kıyçak, Ö. (2014, Spring). Şeyhî Divanı'nda şiir anlayışı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (6), 601-619. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6564>; Öztoprak, N. (2005). Rûhî'nin şiir anlayışı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 12, 101-136. doi: <http://dx.doi.org/10.24058/tki.162>; Topak, Z. (2017). Seyyid Vehbî'nin şiir anlayışı. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 9, 200-227. doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK314>.

² Çalışmaya kaynaklık eden şiir örneklerinin alındığı çalışma, şudur: Gürel, R. (t.y.). *Derviş-nihâd bir saray adamı Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve dîvânı Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî*. İstanbul: Kitabevi. Çalışmadaki şiir örneklerine ilişkin kısaltmalar şu şekildedir: G.: Gazel, K.: Kasîde, Muh. Kt.: Muhtelif Kıt'a, Mus.: Musammat, T. Kt.: Târih Kıt'ası. Çalışmada geçen (K. 20/129, s. 248) şeklindeki bir kayıta, kısaltmadan sonra verilen numara, şiir numarasını; taksim işaretinden sonra verilen numara, beyit (veya şiir örneğine göre, bend) numarasını; virgülden sonra verilen numara ise, sayfa numarasını karşılamaktadır. İlgili kayıtlar, şiir örneklerinin altında yer almaktadır.

1. Şiir Söylemek/Yazmak Yerine Kullanılan İfadeler

Vâsıf, dîvânında, *şiir söylemek/yazmak yerine, 'arz-ı san'at eylemek, inşâd-ı kasîde kılmak-tarh-ı gazel eylemek* (K. 20/151, s. 250), *lü'lü-i lafzı (söz incisini) silk-i beyâna (beyân ipine) çekmek, târîh ü kasîde inşâ eylemek ve üzenği parlatmak* gibi ifadelerle yer vermiştir. Şâirin *şiir söylemek/yazmak yerine kullanmış olduğu 'arz-ı san'at eylemek, lü'lü-i lafzı (söz incisini) silk-i beyâna (beyân ipine) çekmek ve üzenği parlatmak* ifadeleri onun, *şiir söyleme/yazma eyleminde hüner ve tecrübe gözetilen bir şâir olduğunu göstermektedir. Çünkü bu ifadeler, içerisinde bilgi, hüner ve tecrübe barındıran ifadelerdir.*

Şâir, dîvânında, *Kasîde-i rumhiyye der-sitâyîş-gerî-i cenâb-ı Şâh-ı devrân İskender-tüvân ma'ârif-unvân Sultân Mahmûd Hân-ı adlî-şân (eyyedallâhu'l-müste'ân)* başlığıyla yer alan kasidesinden alınan aşağıdaki beyitinde, "Pâdişâhim! Küstâhça vaziyetimi affedersen, fahriye sâhasında sanat arz edeyim" demek sûretiyle, *şiir söylemek/yazmak yerine, sanat arz eylemek* ifadesine yer vermiştir:

'Afo ederseñ pâdişâhum vaz'-ı küstâhânemi
Eyleyem fahriyye vâdisinde 'arz-ı san'atı
(K. 20/129, s. 248)

Şâir, mücevher takılan bir ipe benzettiği beyânına çektiği söz incisini, bir çocuğa benzettiği şâirlik tabîatine cevher gibi taktığını söylemiş ve böylece, *şiir söylemeyi/yazmayı, şâirlik tabîatinin cevheri, başka bir deyişle, şâirlik tabîatinin sahip olduğu bir cevher olarak değerlendirmiştir:*

Lü'lü-i lafzı çekip silk-i beyâna VÂSİF
Zâde-i tab'ıma cevher gibi taktım bu gice
(G. 113/9, s. 353)

Şâir, bu kez, "Ey Vâsıf! Artık biraz da târîh ve kasîde inşâ edeyim çünkü bana, bir karşılık beklemeden yazılan gazelden bıkkınlık geldi" demek sûretiyle, *târîh ve kasîde söylemek/yazmak yerine, târîh ve kasîde inşâ etmek* ifadesine yer vermiştir:

Biraz da gayrı târîh ü kasîde eyleyem inşâ
Baña hasbî gazelden VÂSİFÂ zîrâ usan geldi
(G. 129/15, s. 366)

Şâire âit aşağıdaki beyitte geçen *üzenği parlatmak* deyimini, "Mahâretle ata binmek; ustalık göstermek" (Ayverdi, 2006, C. 3, s. 3281) anlamlarına gelmektedir. Deyimin her iki anlamı da beyit için uygun düşmektedir. Bununla birlikte, beyitte geçen *semend-i himmet (himmət atı)* tamlaması ise, şâirin kalemi, diğer bir ifadeyle, onun *şiir yazmaya yetenekli olması* olarak düşünülebilir. Bu durumda, fahriyye menzilhâından ata binip/bir ustalık gösterip himmet atını/kalemını manâ hudûduna sürmek isteyen şâir, *şiirin oluşum sürecine işaret etmektedir:*

Bir üzenği parladıp menzil-geh-i fahriyyeden
Süreyim ser-hadd-i ma'nâyâ semend-i himmeti
(K. 20/130, s. 249)

2. Şiirlerinin Muhtevâ Özellikleri

Vâsıf'ın tek eseri olan ve de hacimli olduğunu belirtebileceğimiz dîvânında, dîvân edebiyatının hemen bütün nazım şekilleriyle kaleme almış olduğu *şiirleri yer almaktadır. Dîvânından hareketle, şâirin, aruz vezniyi başarılı bir şekilde kullanmış olduğunu söylemek mümkündür.*

Vâsıf'a asıl şöhretini kazandıran ise, yaşadığı devirde çok beğenilen ve de bestelenerek okunan şarkıları olmuştur. Dîvân şiirinin neredeyse söylenebilecek tüm sözünü bitirdiği; şâirlerin eski ustaları tekrarlamaktan öteye gidemedikleri bir devirde yetişmiş olan şâir, Nedîm,

Enderunlu Fâzıl, Sünbülzâde Vehbî ve Adanalı Sürûrî gibi halkın zevkini ve onun gündelik dilini şiire aktarma eğilimi gösteren şâirlerden biridir. Onun eserlerinin bir kısmı, itinâ gösterilmeden söylenmiş etkisi uyandırmakla birlikte diğer bir kısmı, âdetâ ince bir rûhun tercümânıdır (Şentürk & Kartal, 2005, s. 495).

Çalışmamızın bu bölümünde, Vâsıf'ın gazel, kasîde, kıta ve musammat nazım şekillerinde kaleme almış olduğu şiirlerinde dile getirdiklerinden hareketle, şiirlerinin muhtevâyâ ilişkin birtakım özellikleri ortaya koyulmuştur.

2.1. Aşk derdini âşikâr eder; gönül yakıcıdır: Dîvân şiirinde, şâirlerin ortak özelliği, *âşık* olmalarıdır. Onlar kendilerine *şâir* derken esâsen şiir ve aşk arasındaki izdivâca güvenip *âşık* da demek istemiştir. Dîvân şiirimizin bu âşıkları, asla vuslata erememiş ve âşkları, ancak üzüntüyle beslenip büyüyen âşıklardır (Pala, 2004, s. 19). Bu bakımdan, onların yaralı ve yanık gönüllerinin mahsûlü olan şiirleri, onların yaşadıkları aşk ve ayrılık acısını âşikâr etmiş ve dolayısıyla da gönül yakıcı bir özellik göstermiştir.

Vâsıf, gönlünde, tıpkı bir ateş gibi yanıp tutuşan aşk derdi varken sözlerinin aşk ehline hasbihâl olacağını söyleyerek şiirlerinin, duygularına tercümân olduğunu, diğer bir ifadeyle, gönlündeki aşk derdinin şiirlerine intikâl ettiğini vurgulamıştır:

*Var iken dilde bu derd-i 'aşk-ı âteş-işti'âl
Ehl-i 'aşka sözlerim olmaz da n'olur hasb-ı hâl
Böyle bilsinler edenler hâl ü şânımdan su'âl
'Aşkla gayret-nümâ-yı 'âlemem bâlâ-nifâk
(Mus. 66/2, s. 422)*

Şâir, bir musammatının 7. ve son bendinde ise, ilgili musammatının her bendinin sonunda tekrar edilen mısraını *dil-sûz*, başka bir deyişle, *gönül yakıcı* olarak nitelendirmiştir:

*Diler bu VÂSIF-ı bîçâre yâ Rab senden istimdâd
Kerem kıl lutf u ihsânunuyla gamdan eylever âzâd
Şeb-i hasretde bî-kes bî-nevâ kalsın mı dil nâ-şâd
Eder bu mısra'-ı dil-sûz ile tâ-be-seher feryâd
Yıkıldı hâtırım şimden gerü 'âlem harâb olsun
(Mus. 190/7, s. 514)*

2.2. İlhâmla söylenir; Allâh'ın ihsanıdır: İlhâm, sözlükte, "Esin. Sanat eserinin ortaya çıkışında, sanatkâra bahşedilen Tanrı vergisi şey. Gaiplerden insanın yüreğine duyurulan/üflenlen 'yaratıcı' soluk, güç. İçe doğan veya insanın öyle zannettiği, eser ortaya koymada sanatkâra kılavuzluk eden içgüç" (Karataş, 2004, s. 224) olarak tanımlanmaktadır.

Dîvân şâirleri, şiirin hem zihnî bir çabayla, bilgi ve akılla yazıldığını söylemiş hem de onun vehbî olup ilhâmla yazıldığını iddia etmiştir. Şiirin ilhâm olduğunu belirtmek, muhâtabı çok etkilemediği için şâirler mübâlağa yoluna gidip şiir ve şâir için *gayb*, *esrâr-ı İlâhî*, *dâd-ı Hudâ*, *feyz*, *hâtîf-ı gayb*, *vahy-azmây* gibi kavramlar kullanmıştır (Coşkun, 2011, s. 71-72).

Vâsıf, dîvânında, *Kasîde der-medh-i Kâ'im-makâm Bekir Paşa* başlığıyla yer alan kasîdesinden alınan aşağıdaki beyitinde, eserlerinin ilhâm kâtibi tarafından yazıldığını söyleyerek ilhâmın eserlerinin oluşmasındaki etki ve önemine dikkat çekmiştir:

*Dahı bir mısra' sünûh etmezden evvel tab'ıma
Kâtib-i ilhâm sebt-i safha-i âsâr eder
(K. 26/81, s. 267)*

Şâir, aynı kasîdesinden alınan bir diğer beyitinde, sözlerinin gece ve gündüz ilhâmla dile gelişini, Allâh'ın feyzinin tabiatındaki güçlü tecellîsiyle açıklamıştır:

*Cilve-gerdir tâ o rütbe feyz-i Hak tab'ında kim
Nâtıkam leyl ü nehâr ilhâm ile güftâr eder
(K. 26/88, s. 268)*

Şâir, dîvânında, *Ramazâniyye der-sitâyîş-i Hudâvendigâr-ı esbak Sultân Selîm Hân (aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân)* başlığıyla yer alan kasîdesinden alınan aşağıdaki beyitinde, sözlerinin ve söz söyleme gücünün Allâh'ın bir ihsânı olduğunu belirtmiştir. Başka bir deyişle, şâirin sözleri, onun gönlüne ilhâm yoluyla gelen seçkin sözlerdir:

*Sözlerim müntehab-ı dürc-i kitâb-hâne-i feyz
Nâtıkam mevhibe-i dâd-ı Hudâ-yı 'allâm
(K. 15/56, s. 225)*

Şâir, aşağıdaki beyitinde ise, nazminin ehl-i aşka etki etmesi durumunda, bunda şaşılacak bir şey olmayışını, feyz olgunluğuna ve de Hakk'ın lütfuna mazhâr olmasıyla açıklamıştır:

*N'ola te'sîr etse ehl-i 'aşka VÂSIF nazmımız
Biz kemâl-i feyz u lutf-ı Hakk'a mazharlardañız
(G. 53/9, s. 313)*

2.3. Mısra-ı bercestedir; pâkîze-güftârdır: Hemen her sanat dalı gibi şiir sanatının da icrâ edilmesindeki başlıca sebeplerden biri, güzele ulaşmaktır. Bu anlamda, şâirler, şiirlerinde, kendi şiirleriyle diğer şâirlerin şiirleri arasındaki farka dikkat çekmek üzere, şiirlerinin güzelliğinden, sâdeliğinden, etkileyiciliğinden sıklıkla söz etmiştir.

Vâsıf, aşağıdaki beyitinde, sözünün, sevgilinin boyunun vasfıyla mısra'-ı berceste ve râst makâmında söylenen güzel bir beste olduğunu belirterek şiirinin gerek manâ gerekse üslûp bakımından ulaştığı güzelliğe ve yetkinliğe dikkat çekmiştir:

*Vasf-ı kaddiyle sözüm mısra'-ı berceste idi
Okunur râst makâmında güzel beste idi
(G. 127/1, s. 363)*

Şâir, dîvânında, *Şarkî-i pesendîde ez-teşrîf-i sâhil-sarây-ı Beşiktaş-ı Şah-ı devrân* başlığıyla yer alan şarkısından alınan aşağıdaki dörtlükte ise, şarkısının sözündeki güzelliği, latifliği, sâdeliği ve samîmîliği vurgulamak üzere, onu pâkîze olarak tanımlamıştır:

*Kelâm-ı VÂSIF'ı gûş eyle ey şâh-ı kerem-kârım
Huzûruñda okunsun şarkî-i pâkîze-güftârım
Hele ben bildiğim şimdi eyâ şevketlü hünkârım
Beşiktaş'ı şeref-yâb eyledi nakl-i hümmâyûnuñ
(Mus. 73/4, s. 428)*

2.4. Mucizevidir: Dîvân şâirleri, şiirlerinde, Hz. Muhammed, Hz. İsâ, Hz. Mûsâ, Hz. Yûsuf ve Hz. İbrâhim gibi pek çok peygamberin mucizelerine telmîhte bulunmaktadır.

Hz. İsâ'nın dört ölüyü diriltmesi (Çakır, 2015, s. 159) ve balçıktan yaptığı bir kuşa, Allah'ın izniyle ruh üfleyip onu canlandırması (Çakır, 2015, s. 161), dîvân şâirlerinin, şiirlerinde en çok yer verdikleri mucizeler arasında yer almaktadır.

Bu bağlamda, Vâsıf da aşağıdaki beyitinde, "İsâ nefesli sözüm, feyz gül bahçesinin zindeliği(dir); ansızın erişen nefesim (ise), söz çiçeklerinin ihtişamı(dır)" demektedir. Şâir, Hz. İsâ'nın ölüleri diriltme mucizesine telmîhen, sözünü, *İsâ nefesli* olarak tanımlayarak ona, Hz. İsâ'nın nefesinin kudretini atfetmiş ve böylece, onun, muhâtabı üzerindeki mucizevî etkisini, muhâtabına tâzelik, canlılık verici özelliğini vurgulamıştır:

*Nutk-ı 'İsâ-nefesim zindegî-i gülşen-i feyz
Dem-i nâgeh-resim âlâyîş-i ezhâr-ı kelâm*

(K. 15/50, s. 224)

2.5. Neşe bahşeder; cana can katar: Dîvân şâirlerinin pek çoğunun şâirlik dışında esas geçim kaynaklarını oluşturan birer mesleğe sahip oldukları bilinmektedir. Bu durumda, şâirlerin şiire yönelme yolundaki gayret ve faaliyetleri önem arz etmektedir. Bu anlamda, tezkireler, şâirlerin şiire yönelme sebeplerine ilişkin ayrıntılı bilgiler içeren kaynaklar arasında yer almaktadır. Örneğin, Safâyî tezkiresine göre şâirler, yaratılışları dolayısıyla sahip oldukları sanat kapasitesini güçlendirmek veya bazı sıkıntılarından kurtulmak amacıyla şiir yazma faaliyetinde bulunurlar. Sâlim tezkiresine göre ise, şâirler bu faaliyeti, günlük işlerinden fırsat buldukça zihinlerini dinlendirmek amacıyla yapmaktadır (Çapan, 1993, s. 402).

Şâirlerin şiire yönelmelerinde etkili olan sıkıntılardan kurtulma ve zihin dinlendirme gibi ihtiyaçların, aynı zamanda, okuyucuların da şiire yönelmelerinde etkili olan ihtiyaçlar olduğu söylenebilir. Bu anlamda, şâirler, şiirlerinde, şiirlerinin sıkıntılardan kurtarıcı, neşe verici özelliğini dile getirmiştir.

Vâsıf da aşağıdaki beyitinde, “Ey Vâsıf! Nazmım âlemin neşe bahşedicisi olsa, şaşılır mı? Bugünlerde benim gönlümde yeni peydâ olmuş bir sevincim var” demek sûretiyle, nazmının neşe bahşedicisi, rûha keyif verici özelliğini vurgulamıştır:

*‘Aceb mi neş’e-bahş-ı ‘âlem olsa VÂSIFÂ nazmım
Bu günlerde benim gönlümde bir şevk-ı cedîdim var
(Muh. Kt. 34/2, s. 679)*

Şâir, dîvânında, *Târîh-i velâdet-i cihân-baht Sultân ‘Abdülhamîd bin e’l-Gâzî Sultân Mahmûd Hân* başlığıyla yer alan târih kıtasından alınan aşağıdaki beyitinde ise, cana can katan, iç açıcı sözünün övünmeye lâyık oluşunu, yeni edâlı nazmının benzerinin bulunmamasıyla ilişkilendirmiştir:

*Hakkâ bu nutk-ı cân-fezâ fahr ü mübâhâta sezâ
Zirâ bu nazm-ı nev-edâ bir misli yok devr-i nefîd
(T. Kt. 64/27, s. 647)*

2.6. Yeni ve orijinaldir; benzersizdir: Sanatın amacı yenilik ve güzellik olduğu için diğer sanatkarlar gibi şâirler de eserlerinde, yeniyi ve güzele ulaşmayı arzulamaktadır. Onlar, sanatlarında ortaya koyacakları bir orijinallik, yenilikle güzele ulaşmak istemektedir. Eski edebiyatımızda da şâirler, güzele ulaşma amacıyla yenilik arayışında olmuştur (Mazıoğlu, 1992, s. 1). Bu bağlamda, Vâsıf’a âit aşağıdaki beyitler de onun yeni ve benzersiz eserler ortaya koyma çabasını gözler önüne sermektedir.

Şâir, dîvânında, *Kasîde-i medhiyye der-evsâf-ı terîf-i Hudâvendigâr-ı esbak Şehîd Sultân Selîm Hân-ı sâlis* başlığıyla yer alan kasîdesinden alınan aşağıdaki beyitinde, “Halk yeni icât edilmiş nazm çeşidini benden öğrensin; irfân kumaşı alan (da) bundan böyle benden alsın” demiştir. Şâir, yeni icât edilmiş nazm çeşidinin kendisinden öğrenileceğini belirterek açık bir şekilde, nazmının yenilik ve farklılık arz ettiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla, beyit, şâirin yeni ve orijinal eserler ortaya koyma çabasını gözler önüne sermektedir:

*Benden öğrensin çeşîd-i nazm-ı nev-icâdı halk
Benden alsın kâle-i ‘irfân alan şimden geri
(K. 14/117, s. 220)*

Şâir, bir diğer beyitinde ise, tüm şâirlerin mecliste bir araya gelip kendisinin yazdığı tarzda bir şiir yazmaları için salâ vermekte, diğer bir ifadeyle, söz konusu amaca istinâden şâirlerle çağrıda bulunmaktadır. Şâir, bir tür meydan okuma olarak ifade edebileceğimiz bu isteğiyle, kendisinin yazdığı tarzda bir şiir yazabilmenin pek de kolay olmadığına; bu anlamda, şiirinin

benzersizliğine ve özgünlüğüne dikkat çekmiştir:

*Söyleñ salâ şâ'irlere mecmû'ı gelsin bir yere
Meclisde verip ser sere yazsın bu gûnâ bir kasîd
(T. Kt. 64/28, s. 647)*

Bu noktada, Vâsıf'ın -çalışmanın girişinde, kendisinin edebî şahsiyeti üzerindeki etkisine değindiğimiz- Nedîm'i andığı bir beyitine yer vermenin münâsip olacağı kanâatindeyiz. Öyle ki yukarıdaki beyit örneklerinde, şiirinin yeniliğine, orijinalliğine, benzersizliğine işaret eden şâir, Nedîm söz konusu olduğunda, bu kez, onun şiirinin bir benzerinin ortaya koyulamayacağını belirtmiş ve bu sebeple, kendisiyle övünmesini, boş bir çaba olarak değerlendirmiştir:

*Olmaz nazîre nazm-ı Nedîm-i suhan-vere
Bîhûde VÂSİF 'âleme kendin öğer gezer
(G. 30/7, s. 297)*

3. Şiirlerinin Benzetilenleri

3.1. Büyücü: Vâsıf, aşağıdaki beyitlerinden ilkinde, her sözünü, mucize söyleyen büyücüye; ikincisinde ise, her nazmını, kendisine bağlı cin veya cinleri bulunan bir büyücüye benzetmiştir:

*Sözümüñ her biri bir mu'cize-gû efsûn-ger
Nutkumuñ her biri bir şu'le-ver-i mâh-ı tamâm
(K. 15/54, s. 224)
Beytimüñ her biri bir matla'-ı mîhr-i envâr
Nazmumuñ her biri bir sâhir-i sâhib-huddâm
(K. 15/55, s. 225)*

Şâir, her iki beyitinde de şiirini, mucizevî özellikler gösteren bir büyücüye benzeterek hemen her şâirin şiirde ulaşmayı hedeflediği icâz mertebesine, diğer bir ifadeyle, mucizevî söyleyişe ulaştığını vurgulamış ve dolayısıyla da şiirinin, muhâtapları üzerinde oluşturduğu mucizevî etkiye dikkat çekmiştir.

Bununla birlikte, şâirin ikinci beyitinde nazmına ilişkin yapmış olduğu benzetme, Câhiliye dönemi Arap toplumunda görülen, şâirlerin, kâhinler ve cinlerin öğretilmesiyle şiir söylediklerine ilişkin inancı (Güleç, 2014, s. 4) akla getirmektedir; ancak bu kez, şâirin değil, nazmın hizmetinde cinler bulunmaktadır.

3.2. Cevher; inci: Değerli taşlar, yalnızca maddî değerleriyle değil, aynı zamanda, manevî faydalarıyla da insan hayatının bir parçası oldukları için insanı konu edinen şiir sanatında yer bulmaları doğal bir durumdur (Özgeriş, 2016, s. 308). Bunlar içerisinde, güher ve cevher, genellikle değerli mâdenlerin tamamını ifade etmekte ve gerek değer gerekse güzellik bakımından birer süsleme vâsıtası olarak kullanılmaktadır (Sefercioğlu, 2001, s. 96).

Dîvân şâirlerinin şiirlerine bakıldığında, şiirin güzel ve değerli görülen hemen her varlığa benzetildiği görülmektedir. Bu, şâirlerin, şiirlerinin değerini, erişilmezliğini ve farklılığını vurgulamak amacıyla tercih etmiş oldukları bir durumdur.

Bu bağlamda, Vâsıf da aşağıdaki beyitinde, her bir sözünü, hüner denizinin cevherine benzetmek sûretiyle, sözünün farkını ifade etmeye çalışmıştır. Sözünü, bir *cevher* olarak değerlendiren şâir, bu görüşünü destekler nitelikte, yeniliğini vurgulamak üzere *ter*, diğer bir ifadeyle, *tâze* olarak tanımlamış olduğu şiirlerinin değersiz sanılmaması gerektiğini belirtmiştir:

*Her bir suhanı gevher-i 'ummân-ı hünerdir
Sen VÂSİF'üñ eş'âr-ı terin kem mi sanırsın
(G. 95/9, s. 341)*

Şâir, bu kez de sözünü, pâdişâhlara lâyük iri tâneli inciye benzetmiştir:

*Dürr-i şehvâr-ı kelâmı silk-i ta'bîre çekip
Bir dizi lü'lüye VÂSİF 'aynı şu bu koymuş ad
(G. 16/10, s. 287)*

Şâir, sözünü benzetmiş olduğu, pâdişâhlara lâyük inciye, tabîr ipine çektiğini söyleyerek şiirin oluşum sürecini tasvîr etmiştir.

3.3. Deniz: Deniz, dîvân şâirlerinin, şiirlerinde sıklıkla yer verdikleri bir benzetme unsurudur. Genişlik, sonsuzluk ve derinlik gibi anlamlar ihtivâ eden denizin, insanlara sonsuz faydaları bulunmaktadır. Bitmez tükenmez bir hazîne değerinde olan deniz (Pala, 2007, s. 111), dîvân şiirinde gözyaşı denizi, gönül denizi, güzellik denizi, aşk denizi, gam denizi, cömertlik denizi, ilim denizi, kerem denizi, rahmet denizi, manâ denizi ve de şiir denizi olmak üzere oldukça farklı tasavvurlarla karşımıza çıkabilmektedir (Mutlu, 2012, s. 91-113).

Bu bağlamda, Vâsîf da aşağıdaki beyitinde, şiir denizini okyanus gibi çevrelediğinden beri, söz gemisine suyunu buldurduğunu söylemek sûretiyle, şiiri, denize benzetmiş ve böylece, onun sınırsız bir sâha olduğunu vurgulamıştır. Bununla birlikte, şâir, kendisini, şiir denizini çevreleyip kuşatan bir okyanusa benzeterek şiir sâhasındaki üstünlüğüne; sözü ise, suyunu buldurduğu bir gemiye benzeterek şiir sâhasındaki başarılı ilerleyişine dikkat çekmiştir:

*Muhît-âsâ ihâtâ eyleyelden bahr-ı eş'ârı
Suyın buldurdu VÂSİF keştî-i güftâra oldukça
(G. 105/9, s. 348)*

3.4. Gül Bahçesi: Gülistân/gülsitân, gülşen ve de gülzâr gibi farklı adlandırmalarla karşımıza çıkan bahçe motifi üzerinden gerçekleştirilen benzetmeler, dîvân şâirlerinin, şiirlerinin güzelliğini, etkileyciliğini, benzersizliğini vurgulamak üzere, şiirlerinde en çok tercih etmiş oldukları benzetmeler arasında yer almaktadır.

Bilindiği üzere, gülün Farsça'daki genel anlamı çiçektir (Kurnaz, 1996, C. 14, s. 219). Gülün çiçek anlamı söz konusu olduğunda, gül bahçesine ilişkin *Ömür Ceylan* tarafından yapılan aşağıdaki değerlendirme dikkate değerdir:

"Gülşen, gülzâr, gülistân, vb. adlarla anılan gül bahçesi, aslında doğu dünyasının özellikle bahar mevsiminde çıktığı tenezüh mekanlarından kinayedir. Genel adı bağ olan bu mekanlar, içerisinde doğal ya da yapay göletler, ırmaklar, çeşitli büyüklükte havuzlar, türlü ağaçlar, bu ağaçlarda yuva yapmış bülbül, kumru, üveyik gibi kuşlar ve rengarenk şükûfezârlar bulunan bakımlı mesire yerleridir. Lale, sünbül, nergis, gelincik, zambak, süsen, fulya (zerrinkadeh), çiğdem, şebboy, hatmi, reyhan, benefşe, erguvan, leylak ve nilüfer gibi değişik renk, koku ve şekillerdeki bahçe çiçeklerinden oluşan şükûfezârların en gözde üyesi de şüphesiz güldür. [...] Çoğunlukla sevgiliden istiare olarak anılan gül adeta bütün bahçenin toplamıdır" (2005, s. 277).

Bu bilgilerden hareketle, şunu söyleyebiliriz ki edebî metinlerde, gül hem çiçek anlamıyla hem de bir çiçek türü olarak; buna karşılık, gülistân, gülşen ve gülzâr gibi adlarla anılan gül bahçesi ise hem çiçek bahçesi anlamıyla hem de aşağıdaki beyit örneklerinde olduğu gibi- *başlı başına bir çiçek türü olan güllerin bulunduğu bahçeyi ifade edecek şekilde kullanılmıştır.*

Vâsîf, aşağıdaki beyitinde, Hz. Peygamber'in övgüsünde yazmış olduğu nazmını bir gül bahçesine benzetmiş ve söz bilmemesine rağmen, Hz. Peygamber'in naatının şevkiyle, dilinin bülbül kesildiğini belirtmiştir. Şâir, Hz. Peygamber'in övgüsünde yazmış olduğu nazmını gül

bahçesine benzeterek onun Hz. Peygamber'in vasıflarından kaynaklı güzelliğini ve etkileyiciliğini vurgulamıştır. Bununla birlikte, şâir, söz bilmemesine rağmen, Hz. Peygamber'in naatının şevkiyle, dilinin bülbül kesildiğini belirterek ise, O'nun övgüsünün şâirliği üzerindeki güçlü etkisine dikkat çekmiştir:

Suhan bilmem velîkin gülşen-i nazm-ı medîhüñde

Zebânım şevk-ı na'tüñ bülbül eyler yâ Resûlallâh

(K. 7/10, s. 206)

Aşağıdaki beyitte ise, gonca ağızlı sevgili, şâirin şiirlerinin gül bahçesini seyredirken onun gazelinden hazzetmiştir:

Seyr eyler iken gülşen-i eş'âr'uhnî VÂSİF

Hazz eylemiş ol gonca-dehen bu gazelinden

(G. 92/6, s. 339)

Dolayısıyla, şâir, her iki beyitinde de şiirlerinin güzelliğini ve etkileyiciliğini vurgulamak üzere, onları bir gül bahçesine benzetmiştir.

3.5. Kumaş; dokuma: Tarihi oldukça eski olup pamuk, yün veya ipekten dokunarak elde edilen kumaşlar, renk ve desenlerindeki çeşitlilikle farklı kültürlerin zevkini yansıtmaktadır. Şâirler, şiir ve kumaş imgesi arasında bir benzerlik ilişkisi kurarken şiirin de tıpkı kumaş gibi kendine has renk ve desenlerinin olduğunu göz önünde bulundurmuştur (Kurnaz, 2007, s. 620). Bununla birlikte, şâirler, şiirlerini kumaşa benzetirken onun kalitesini ve değerini de gözler önüne sermeye çalışmıştır.

Vâsîf, aşağıdaki beyitinde, bir kumaşa benzetmiş olduğu nazımın pâdişâh tarafından beğenildiğini belirterek onun kalitesini ve değerini vurgulamış; onu seyreden hasetçinin kibir elbisesinin haset pençesiyle parçalanması temennisinde bulunarak ise, onun kıskanılacak bir nitelikte oluşuna dikkat çekmiştir:

Seyr edip kâlâ-yı nazm-ı şeh-pesendim hâsidüñ

Pençe-i reşk ile çâk olsun libâs-ı nahveti

(K. 20/131, s. 249)

Şâir, aşağıdaki beyitinde, kendisini *belâgat pazarının tüccarı* olarak tanımlamış ve bu pazardaki söz kumaşlarının hepsinin ilgi gördüğünü belirtmiştir:

Benem ol h'âce-i bâzâr-ı belâgat ki budur

Her kumâş-ı suhanım râyic-i kâlâ-yı be-kâm

(K. 15/48, s. 224)

Beyit, her dönemde olduğu gibi şâirin yaşadığı dönemde de belâgat ilmi bakımından değer arz eden şiirlerin rağbet gördüğünü göstermektedir.

Şâir, bir diğer beyitinde ise, "Hüner tüccarı beğensin beğenmesin; bu yeni dokuma söz, hâlâ çok kıymetli gelir, görünür" demek sûretiyle, sözünü *yeni dokuma* olarak tanımlamış ve böylece, şiirindeki yeniliği ve farklılığı vurgulamıştır:

Pesend ederse eder h'âce-i hüner hâlâ

Bu nev-nesîc-i suhan pür-bahâ gelir görünür

(G. 47/6, s. 308)

3.6. Şeker: Dîvânında, *Kasîde-i ramazâniyye* başlığıyla yer alan bir kasîdesinde tegazzül bölümüne yer veren Vâsîf, ilgili kasîdesinden alınan aşağıdaki beyitte, tabiatının papağanının tegazzül sâhasında şeker gibi bir matlayla şeker saçtığını söylemiştir. Şâir, kasîdesinin içinde yer verdiği gazelinin matlamı şekere benzeterek onun hoşluğunu, tatlılığını vurgulamıştır:

Vâdî-i tegazzülde ise tûtî-i tab'ım

Şeker gibi bir matla' ile kand-feşândır

(K. 28/79, s. 275)

Yukarıdaki beyitte, şâirin şekere benzettiği matla ise, şudur:

Şa'bânım o meh-rûya ki nâmı Ramazân'dır

Eşk-i terim anuñcün üç aylarda revândır

(K. 28/80, s. 275)

Şeker ve şekerli yiyeceklerin insanların ağızında bıraktığı hoş tat ve yine insanların ruh hâli üzerindeki olumlu etkisi düşünülürken, ilgili matlan şekere benzetilmesi, onun, muhâtaplarının zihninde tatlı ve hoş duyguların belirmesine vesîle olmasıyla açıklanabilir. Öyle ki ilgili matla, Ramazân ayının güzelliğini, hoşluğunu yansıtmakla birlikte, Ramazân Bayramı'nı da akla getirmektedir.

4. Şiirlerinde Öne Çıkan Şiire Özgü Unsurlar

4.1. Hayâl: Şiirin iç yapısına, diğer bir ifadeyle, muhtevâsına âit olan; şiirde, manâdan sonra en çok yer verilen; buna uygun olarak da şiir için oldukça önem taşıyan hayâl, manânın ana unsurudur (Tolasa, 1982, s. 26).

Dîvân şiirinin temelini benzetmeler ve hayâl dünyası üzerine kurulmuş olduğu düşünülürse, bu iki unsurun dîvân şiirinde neden önemli bir yere sahip olduğu daha iyi anlaşılır. Dîvân şâirlerinin şiirlerinin etkileyiciliği, özgünlüğü, şiirlerdeki benzetme ve hayâllerin niteliğiyle yakından ilgilidir. Bununla birlikte, şâirlerin üslûbunu belirleyen de onların şiirlerinde yer vermiş oldukları benzetme ve hayâllerdir (Batislam, 2016, s. 13).

Vâsıf, aşağıdaki beyitinde, şiirde, mazmûn ve hayâl unsurlarının en güzelinin, en seçkininin gerekli olduğu yönünde fikir beyânında bulunmuştur. Dolayısıyla, beyit, şâirin, şiirde, sıradan mazmûn ve hayâllere itibâr etmediğinin bir göstergesi mâhiyetindedir:

Mültezem 'indimde mazmûn u hayâlün zübdesi

Mürtesem tab'ımda ma'nâ vü me'âlün sûreti

(K. 20/148, s. 250)

4.2. Manâ: Manâ, sözlükte, "Kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılacak şey, anlam, medlûl, mefhum" (Ayverdi, 2006, C. 2, s. 1928) olarak tanımlanmaktadır.

Şiirle ilişkili olarak düşünülürken, manâ, bir ya da birden fazla hayâl, duygu ve düşüncenin sözle anlaşılır bir hâle getirilerek şiir vâsıtasıyla iletilmesi amacına yöneliktir. Bununla birlikte, şiirin manâsı, genel kullanımdaki bir düşünceyi bildirme anlamından farklı olup şâirin şiirinde bize duyurduğu, düşündürdüğüdür (Mengi, 2015, s. 121). Manâ, ilhâmla var olmaktadır ve şâirin hayâl gücünün ürünüdür. O, şâirine özgüdür. Dîvân şiirinde böyle olması beklenir (Mengi, 2015, s. 126).

Bu bilgiler ışığında, şunu söyleyebiliriz ki manâ, tıpkı hayâl gibi şiiri meydana getiren en önemli unsurlardan biridir ve dolayısıyla da bir şâirin şâirlik kudretinin anlaşılmasında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Vâsıf, aşağıdaki beyitinde, "Kalemim fahriye safhasında salınarak yürüdükçe manâ güzeline yürüyüş edâsı öğretir" demiştir. Şâir, bu beyitiyle, manâ konusundaki yetkinliğine ve dolayısıyla da şiirlerinin, şiirde manânın nasıl olması gerektiği konusunda güzel bir örnek teşkil ettiğine işaret etmiştir:

Eyledikçe safha-i fahriyyede kilim hırâm

Şâhed-i ma'nîye meşk-ı şîve-i refât eder

(K. 26/82, s. 267)

Şâir, aşağıdaki beyitinde, güzel mazmûn ve yine herkes tarafından rağbet görecekt kadar güzel manânın, şâirlerin cevheri olduğunu söylemiştir. Böylece, şâir gerek kendisinin gerekse diğer şâirlerin, şiirde, güzel mazmûn ve manâya verdiği önem ve değere; dolayısıyla da bu iki unsurun şiir bakımından teşkil ettiği önem ve değere dikkat çekmiştir:

Mazmûn-ı hûb u ma'nî-i mergûb VÂSIFÂ

Şâ'irlerüñ cevâhir-i dârü'l-hizânesi

(G. 140/6, s. 373)

Şâir, bir diğer beyitinde ise, "Zâhirde, gözüme, mazmûn yüzü görünür; uyusam, düşte, tabiatime, manâ ilhâm olur" demek sûretiyle, manâ yaratma konusundaki yetkinliğine dikkat çekmiştir. Bu da şâirin şiirlerinin manâ bakımından ulaşılmış olduğu zenginliğe işaret etmektedir:

Görünür çeşmime zâhirde likâ-yı mazmûn

Uyusam düşde olur tab'ıma ma'nî ilhâm

(K. 15/57, s. 225)

4.3. Mazmûn: Mazmûn, edebiyat sözlüğünde, "Meal, mânâ, anlam, kavram. Divan ve Halk edebiyatlarında, bazı şeyleri ifade için kullanılan klişeleşmiş sözler. Bir sözün içinde, zımnında bulunan gizli, nükteli, cinaslı anlam" (Karaalioğlu, 1983, s. 483) olarak tanımlanmaktadır.

Mehmed Çavuşoğlu ise, mazmûna ilişkin kapsamlı bir araştırma yapmış olduğu çalışmasında, terimi şu şekilde açıklamaktadır: "Bir cümlemin, bir mısramın, bir deyimmin içerdiği ve onlardan herkesin anladığı hakikî ve mecazî mânâ demektir. Bir edebiyat deyimini olarak da asıl mânânın yanında bir isme, bir ata sözüne, bir olaya telmihtir" (1984, s. 205).

Yukarıda yer verilen tanımlamalardan farklı olarak Mine Mengi tarafından mazmûna ilişkin yapılan ve de aşağıda yer verilen değerlendirme, kanâatimizce, özellikle dîvân şiirinin son döneminde eser vermiş şâirlerin, şiirlerinde, mazmûnla anlatmak istediklerini ortaya koyar mâhiyettir:

"Mazmunun eski şairlerin dillerindeki tanıtımına baktığımız zaman, onun bir kavramın, bir nesnenin, bir durumun özellikle beyitte yoğunlaşan anlamı olduğu kadar ince bir söyleyiş; ustaca bir sezdirmeyle birlikte düşünülmesi de söz konusudur. Yani mazmun anlatımla bütünleşir, gerçekleşir. O yalnızca, divan şiirinin kuruluş düzeniyle bağlantılı olarak düşünebileceğimiz belli kavram ilişkileri üzerine oturtulmuş bir anlam olayı olmayıp; şiir estetiğini esas alan çok yönlü bir sentez işidir" (2015, s. 145).

Dolayısıyla, mazmûn, şiirin hem anlamı hem de söyleyişle yakından ilişkili olup onun güzelliğini ve etkileyciliğini sağlayan estetik bir unsurdur. Bu noktada, Vâsîf'a âit aşağıdaki beyitlerde, mazmûna, daha ziyâde söyleyiş veya söyleyiş biçimini çağrıştıracak şekilde yer verildiği söylenebilir. Bu vesîleyle, ilgili beyitlerde, kelimenin, söyleyiş veya söyleyiş biçimini karşılayacak şekilde değerlendirilmesinin yerinde olacağı kanâatindeyiz.

Vâsîf, aşağıdaki beyitinde, yeni bir mazmûna, diğer bir ifadeyle, yeni bir söyleyişe ulaşma noktasında sahip olduğu marifet ve tecrübeyi, kendisini *eski kütük* olarak tanımlamak sûretiyle ifade etmiştir. Dolayısıyla, şâire göre, yeni bir söyleyişe ulaşabilmek, marifet sahibi tecrübeli bir şâir olmakla ilişkilidir:

Mazmûn-ı nev elbet bulunur levh-i dilinde

VÂSIF ne kadar olsa yine eski kütükdür

(G. 45/9, s. 307)

Şâir, daha önce *Hayâl* başlığı altında da yer verilen bir beyitinde, şiirde, mazmûn ve hayâlin

en seçkininin makbûl olduğunu belirtmek sûretiyle, farklı, özel mazmûn ve hayâllere ulaşma konusundaki ciddiyet ve titizliğini ortaya koymuştur (K. 20/148, s. 250).

Şâir, daha önce *Manâ* başlığı altında da yer verilen bir beyitinde ise, şâirlerin cevherinin *güzel mazmûn ve herkesin rağbet göstereceği kadar güzel manâ* olduğunu söylemiştir. Şâir, bu beyitiyle, mazmûn ve manânın şâir ve dolayısıyla da şiir bakımından teşkîl ettiği değere işaret etmiştir (G. 140/6, s. 373).

5. Şiirlerinin Konuları

Vâsıf'ın dîvânında hem geleneğin izlerini taşıyan hem de devrin etkisiyle, *mahallî* denilebilecek pek çok husûs yer almaktadır. Bu bağlamda, onun dîvânında, çeşitli âdet ve inanışlar, atasözleri ve veciz söyleyişler, deyimler, mitolojik ve naklî telmîhler, yer adlarıyla ilgili telmîhler; ayrıca, devrin özelliklerini yansıtan kıyâfetler, yiyecek-içecekler ve mesâireler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Şâirin dîvânında yer alan kasîdeler ve târih kıtaları ise, devrinin sosyal ve siyâsal cephesini yansıtan önemli eserlerdir (Gürel, t.y., s. 145-185).

Bizim bu bölümde ele aldığımız Vâsıf'a âit şiir örneklerinin konularını ise, şâirin, dîvânında, sıklıkla işlediği konular arasında yer alan *aşk, sevgili* ve *pâdişâhın övgüsü* oluşturmaktadır.

Vâsıf, aşağıdaki beyitinde, "Vâsıf, niçin o şûhu öve öve anlatmazlar? Acabâ âşıkların hiç şâiri yok mu?" demek sûretiyle, sevgilinin övülerek anlatılmasını, âdetâ şâirlerin bir vazîfesi olarak addetmiş ve böylece, sevgilinin, şiirde ele alınması gereken konulardan biri olduğuna ilişkin fikrini âşikâr etmiştir:

VÂSIF niçün evsâfını etmezler o şûhuñ
Üftâdelerüñ hiç 'acabâ şâ'iri yok mu
(G. 136/9, s. 371)

Şâir, aşağıdaki beyitinde, "O inatçı şûhu bir gazelle övsem ne olur? Aşk müptelâları sevgiliyi över" demek sûretiyle, kendisini *aşk müptelâsı* olarak tanımlamış ve içinde bulunduğu duygusal durumla, diğer bir ifadeyle, âşık olmasıyla sevgiliyi övmek üzere şiir söyleyip yazması arasında doğal bir ilişki kurmuştur. Dolayısıyla, beyit, bir *aşk müptelâsı* olan şâirin, şiirlerinde, *aşk ve sevgili* konularını işlemiş olduğuna ilişkin bir emâre mâhiyetindedir:

Bir gazelle n'ola vasf etsem o şûh-ı ser-keşi
Mübtelâyân-ı mahabbet midhat-i dildâr eder
(K. 26/94, s. 268)

Şâir, bu kez, ay gibi güzel sevgilinin yanağından bahseden kalemin yeni çıkmış ayva tüyüne ilişkin bir resim çizdiğini belirtmektedir. Bu durum, şâir için şiirin, sevgili ve onun güzellik unsurlarını vasfetmede önemli bir vâsıta olduğunu göstermektedir:

Ahşâm o mehûñ nev-hatın evsâf-ı ruhında
VÂSIF kalemüñ yazdığı sûret budur işte
(G. 120/14, s. 358)

Bu durumda, yukarıdaki beyitlerden hareketle, şâirin, şiirlerinde, sevgili ve ona ilişkin husûslara yer vermeye özen gösterdiği söylenebilir. Öyle ki şâirin dîvânında, sevgiliye ilişkin yazılmış pek çok şiirin yer alması, bu görüşü destekler niteliktedir.

Şâir, daha önce *Şiirlerinin Özellikleri/Aşk derdini âşikâr eder; gönül yakıcıdır* başlığı altında da yer verilen bir bendinde, gönlünde ateş gibi yanmakta olan *aşk derdi* varken sözlerinin ehl-i aşk için bir hasbihâl olacağını söylemek sûretiyle, şiirlerinin, gönlünde barındırdığı duyguların bir yansımaları olduğunu vurgulamıştır (Mus. 66/2, s. 422).

Yukarıda yer verilen üç örnek de Vâsıf'ın, şiirlerinde, duygu ve düşüncelerini; hattâ buna

bağlı olarak acı ve sevinçlerini konu edinmiş olduğunun bir göstergesidir. Bununla birlikte, şâir, şiirlerinde, şâirliğine ve dolayısıyla, şiirlerine ilişkin fikir beyânında bulunarak pâdişâhın övgüsüne de yer vermiştir.

Bu bağlamda, şâir, aşağıdaki beyitinde, pâdişâhın övgüsünü, *halkın makbûl şâiri* olarak tanımladığı kendisine yakıştırmaktadır. Başka bir deyişle, şâire göre, pek çok yüce vasfa sahip olan pâdişâh, ancak halk tarafından sevilip beğenilen, ilgi ve değer gören bir şâir olan kendisi tarafından lâyıkıyla övülecektir:

Bâ-husûs ola zamânuñda şehâ meddâhuñ
Bir benim gibi suhan-perver-i makbûl-i 'avâm
 (K. 15/46, s. 224)

SONUÇ

Çalışmada, Enderunlu Vâsıf'ın kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmelerinin tespitinde, onun dîvânından yararlanılmıştır.

Bu bağlamda, öncelikle, şâirin *şiir* yerine kullandığı kelimelere ve bu kelimelerle oluşturduğu tamlamalara yer verilmiştir. Şâirin *şiir* yerine kullandığı kelimelerden bazıları, *belâgat, eş'âr, fahriyye, güftâr, kelâm, lafz, mısra', midhat, na't, nazm, nutk, san'at, suhan* ve *tegazzüldür*. Şâirin *şiir* yerine kullandığı bu kelimelerle oluşturduğu tamlamalar ise, *h'âce-i bâzâr-ı belâgat; bahr-ı eş'âr, eş'âr-ı ter, gülşen-i eş'âr; fahriyye vâdîsi, menzil-geh-i fahriyye, safha-i fahriyye; keşfî-i güftâr, şarkî-i pâkîze-güftâr; âlâyîş-i ezhâr-ı kelâm, dürr-i şehvâr-ı kelâm, kelâm-ı VÂSİF; lü'lü-i lafz; mısra'-ı dil-sûz; midhat-i dildâr; şevk-ı na't; gülşen-i nazm-ı medîh, kâlâ-yı nazm-ı şeh-pesend, nazm-ı Nedîm-i suhan-ver, nazm-ı nev-edâ, nazm-ı nev-îcâd; nutk-ı cân-fezâ, nutk-ı 'Îsî-nefes; 'arz-ı san'at; kumâş-ı suhan, nev-nesîc-i suhan, suhan-perver-i makbûl-i 'avâm* ve *vâdî-i tegazzüldür*.

Vâsıf'ın kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmeleri, beş bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde, şâirin *şiir söylemek/yazmak* yerine kullandığı ifadelere yer verilmiştir. Bu bölümden elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- 'Arz-ı san'at eylemek
- İnşâd-ı kasîde kılmak-tarh-ı gazel eylemek
- Lü'lü-i lafzı (söz incisini) silk-i beyâna (beyân ipine) çekmek,
- Târîh ü kasîde inşâ eylemek
- Üzengi parlatmak

İkinci bölümde, şâirin şiirlerinde dile getirdiklerinden hareketle, şiirlerinin muhtevâyâya ilişkin birtakım özellikleri ortaya koyulmuştur. Bu bölümden elde edilen sonuçlar şunlardır:

- Aşk derdini âşikâr eder; gönül yakıcıdır
- İlhâmla söylenir; Allâh'ın ihsânıdır
- Mısra-ı bercestedir; pâkîze-güftârdır
- Mucizevîdir
- Neşe bahşeder; cana can katar
- Yeni ve orijinaldir; benzersizdir

Üçüncü bölümde, şâirin şiire ilişkin yaptığı benzetmelere yer verilmiştir. Bu bölümden elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

- Büyücü
- Cevher; inci
- Deniz
- Gül Bahçesi
- Kumaş; dokuma

➤ Şeker

Dördüncü bölümde, şâirin şiirlerinde öne çıkan şiire özgü unsurlardan hayâl, manâ ve mazmûna yer verilmiştir. Bu bölümden elde sonuçlar şunlardır:

➤ Şâire göre, şiirde, mazmûn ve hayâl unsurlarının en güzeline, en seçkinine yer verilmelidir.

➤ Şâirin şiirleri, şiirde manânın nasıl olması gerektiği konusunda güzel bir örnek teşkil etmektedir.

➤ Şâire göre, güzel mazmûn ve herkes tarafından rağbet görece kadar güzel manâ, şâirlerin cevheridir.

➤ Şâir, manâ yaratma konusunda oldukça yetkin; şiirleri de manâ bakımından oldukça zengindir. Öyle ki uyusa, düşünde tabîatine manâ ilhâm olmaktadır.

➤ Şâire göre, yeni bir mazmûna, diğer bir ifadeyle, yeni bir söyleyişe ulaşabilmek, marifet sahibi tecrübeli bir şâir olmakla ilişkilidir.

Beşinci ve son bölümde ise, şâirin şiirlerinde dile getirdiklerinden hareketle, şiirlerinin konuları üzerinde durulmuştur. Bu bölümden elde edilen sonuçlar ise, şu şekildedir:

➤ Şâir, sevgilinin övülerek anlatılmasını, âdetâ şâirlerin bir vazîfesi olarak görmektedir.

➤ Şâir, âşık olmasıyla sevgiliyi övmek üzere şiir söyleyip yazması arasında doğal bir ilişki kurmaktadır.

➤ Şâir için şiir, sevgili ve onun güzellik unsurlarını vâfette önemli bir vâsıttır.

➤ Şâirin sözleri, gönlünde ateş gibi yanmakta olan aşk derdinin bir yansımasıdır.

➤ Şâir, şiirlerinde, şâirliğine ve dolayısıyla, şiirlerine ilişkin fikir beyânında bulunarak pâdişâhın övgüsüne de yer vermektedir.

Her şâirin yaratılış özellikleri ve yettiği çevre farklılık gösterdiği için pek çok dîvân şâirinin şiirleri gibi Vâsıf'ın şiirlerinin de özgün bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında, Vâsıf'ın kendi şiirlerine ilişkin değerlendirmeleri, dîvân şâirlerinin bireysel şiir anlayışlarından hareketle, bütüne ilişkin yapılması muhtemel çalışmalara katkı sağlayacaktır.

SUMMARY

In this study, Enderunlu Vasıf's evaluations about his own poems have been tried to be revealed via his dîvân.

In this context, at first, the words used instead of *the poem* and determinative groups constituted with these words in the dîvân have been indicated. Some of the words used instead of *the poem* in the dîvân are *belâgat*, *eş'âr*, *fahriyye*, *güftâr*, *kelâm*, *lafz*, *misra'*, *midhat*, *na't*, *nazm*, *nutk*, *san'at*, *suhan* and *tegazzül*. The determinative groups constituted with these words used instead of *the poem* are *h'âce-i bâzâr-ı belâgat*; *bahr-ı eş'âr*, *eş'âr-ı ter*, *gölşen-i eş'âr*; *fahriyye vâdîsi*, *menzil-geh-i fahriyye*, *safha-i fahriyye*; *keştî-i güftâr*, *şarkî-i pâkîze-güftâr*; *âlâyîş-i ezhâr-ı kelâm*, *dürr-i şehvâr-ı kelâm*, *kelâm-ı VÂSIF*; *lü'lü-i lafz*; *misra'-ı dil-sûz*; *midhat-i dildâr*; *şevk-ı na't*; *gölşen-i nazm-ı medîh*, *kâlâ-yı nazm-ı şeh-pesend*, *nazm-ı Nedîm-i suhan-ver*, *nazm-ı nev-edâ*, *nazm-ı nev-îcâd*; *nutk-ı cân-fezâ*, *nutk-ı 'Îsî-nefes*; *'arz-ı san'at*; *kumâş-ı suhan*, *nev-nesîc-i suhan*, *suhan-perver-i makkûl-i 'avâm* and *vâdî-i tegazzül*.

Vâsıf's evaluations about his own poems have been handled in five chapters. In the first chapter, the expressions used instead of *saying/writing poem* in the dîvân have been indicated.

In the second chapter, the content characteristics of the Vâsıf's poems have been revealed based on what he expressed in his poems. According to this, his poem reveals the pain of love and burns the heart; it is said with inspiration and is the God's donation; it is quite strong and

good in terms of meaning and wording and its statement is good and understandable; it is miraculous; it gives a lot of joy and health; it is new, original and unique.

In the third chapter, the similes done by Vâsîf for the poem have been indicated. According to this, he has likened the poem to the magician; ore and pearl; sea; rose garden; cloth and sugar.

In the fourth chapter, Vâsîf's evaluations about the imagination, meaning and metaphorical statement have been indicated. According to Vâsîf, the best and most distinguished of the metaphorical statement and imagination should take place in the poem. His poems have constituted a good example about how the meaning should be in the poem. According to Vâsîf, the good metaphorical statement and meaning are the poets' ore. Vâsîf is quite competent about the meaning creating and his poems are quite rich in terms of the meaning. According to him, in order to reach to a new metaphorical statement, it is necessary to be a dexterous experienced poet.

In the fifth and final chapter, the subjects of Vâsîf's poems have been handled based on what he expressed in his poems. According to Vâsîf, it is almost the poets' duty to praise the beloved in the poem. He has built a nature relationship between his falling in love and his saying/writing poem with the objective to praise the beloved. The poem is an important means for describing beloved and her beauty elements. His statements are a reflection of the pain of love burning like a fire in his heart. He has also given place to the sultân's praise in his poems by expressing the opinion about his poesy and his poems.

It can be said that Vâsîf's poems have also a unique character, like the other Ottoman poets' poems because the poets' creation characteristics and the environment in which they grew up show difference. When viewed from this aspect, Vâsîf's evaluations about his own poems will contribute to the studies that will be done relating to whole via the Ottoman poets' individual poem mentalities.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, İ. (2006). *Kubbealtı lügatı Asırlar boyu târihî seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük* (C. 2). İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Ayverdi, İ. (2006). *Kubbealtı lügatı Asırlar boyu târihî seyri içinde misalli büyük Türkçe sözlük* (C. 3). İstanbul: Kubbealtı İktisadi İşletmesi.
- Batıslam, H. D. (2016). *Divan şiirinin benzetme ve hayal dünyasından*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bayram, Y. (2004). 16. yüzyıl divan şiirinde “şiir, söz ve şair”le ilgili anlam alanları (Kelimeler ve terkipler). *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 15, 53-64. Erişim adresi: <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/246>.
- Bursalı Mehmed Tahir (2016). *Osmanlı müellifleri* (C. 2). M. A. Y. Saraç (Haz.). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Ceylan, Ö. (2005). Külhan'la gülşen arasında aşkın alev kokulu çiçeği gül. B. Kemikli & S. Turan (Ed.), *I. Ulusal Isparta Gül Sempozyumu* içinde (s. 277-281). Isparta: Isparta Belediyesi Belediye Kültür Sarayı.
- Coşkun, M. (2011, Kış). Klasik Türk şairinin poetikası üzerine. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 56, 57-80.
- Çakır, M. (2015). *Mu'cizeler kitabı Klasik Türk edebiyatında müstakil mu'cizât metinleri Mu'cizât-ı Enbiâ tercümesi ve Mu'cizât-ı Mustafa metinleri*. İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Çapan, P. (1993). *18. y.y. tezkirelerinde edebiyat araştırma ve tenkidi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Çavuş, M. F. (2016, Ekim). Bahâr-ı Efkâr'a göre Keçecizâde İzzet Molla'nın şiir anlayışı – I: İdeal şiirin vasıfları. *Pesa Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2 (3), 95-114. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pesausad/issue/26077/274874>.
- Çavuşoğlu, M. (1984, Nisan - Mayıs). Mazmûn. *Türk Dili*, 48 (388-389), 198-205.
- Güleç, İ. (2014). İslam'da şiir ve şair algısına dair kimi tespitler. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 13, 1-22. doi: <http://dx.doi.org/10.15247/dev.200>.
- Gülhan, A. (1998). Hakanî Mehmed Beyin şiir anlayışı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (2), 98-121. Erişim adresi: <http://sbe.balikesir.edu.tr/dergi/edergi/c1s2/makale/c1s2m7.pdf>.
- Gürel, R. (t.y.). *Derviş-nihâd bir saray adamı Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve divânı Divân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî*. İstanbul: Kitabevi.
- İnal, M. K. (2013). *Son asır Türk şâirleri (Kemâlû's-Şuarâ)* (C. 5). A. Celepoğlu (Haz.). Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Kaplan, M. (2007, Fall). Şeyh Galib'in şiir anlayışı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2 (4), 455-465. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.186>.
- Kaplan, O. & Kıyçak, Ö. (2014, Spring). Şeyhî Divan'ında şiir anlayışı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9 (6), 601-619. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.6564>.
- Karaalioğlu, S. K. (1983). *Ansiklopedik edebiyat sözlüğü*. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitapevleri.
- Karahan, A. (1995). Enderunlu Vâsıf. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* (C. 11, s. 189-190). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Karataş, T. (2004). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, B. A. (2012, Güz). Necâtî Bey'in şiir anlayışı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 27, 143-218. doi: <http://dx.doi.org/10.24058/tki.325>.
- Kurnaz, C. (1996). Gül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (C. 14, s. 219-222). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Kurnaz, C. (2007, Fall). Şiirsel bir imge olarak Halep kumaşı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2 (4), 618-623. doi: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.192>.
- Mazıoğlu, H. (1992). *Nedim'in divan şiirine getirdiği yenilik*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mengi, M. (2015). *Divan şiirinin arka bahçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Muallim Nâci (1995). *Osmanlı şairleri*. Doç. Dr. C. Kurnaz (Haz.). İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı

- Yayımları.
- Mutlu, B. (2012). *Divân şiirinde deniz imgesi ve şiir öğretiminde kullanılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özgeriş, M. M. (2016). Değerli taşlar yönünden Ahmet Paşa divanı. *Türkiyat Mecmuası*, 26 (2), 307-324.
- Öztoprak, N. (2005). Rûhî'nin şiir anlayışı. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 12, 101-136. doi: <http://dx.doi.org/10.24058/tki.162>.
- Pala, İ. (2004). *Şairlerin dilinden*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Pala, İ. (2007). *Ansiklopedik divân şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Sefercioğlu, M. N. (2001). *Nev'î Divanı'nın tahlili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şentürk, A. A. & Kartal, A. (2005, Eylül). *Eski Türk edebiyatı tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tanpınar, A. H. (2013). *On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihi*. A. Uçman (Haz.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tolasa, H. (1982). Divan şairlerinin kendi şiirleri üzerine düşünce ve değerlendirmeleri. *Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1, 15-46.
- Topak, Z. (2017). Seyyid Vehbî'nin şiir anlayışı. *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, 9, 200-227. doi: <http://dx.doi.org/10.12992/TURUK314>.